

DE DOMPER

GEILLUSTREERD WEEKBLAD

VERSCHIJNENDE DEN ZONDAG

Men schrijft in :
bij G. Eysenbosch, Oudburg, 32,
Gent, aan 1 frank tot einde
December. Voor het buiten-
land, de postzegel erbij.

Alle bestellingen vrachtfrij
te zenden aan G. Eysenbosch,
Drakke & wijk, Oude no. 32,
te Gent, waar het bureau geve-
rigt is.

ONZE STRIJD

Vaderland in de Belgische Werkliedenpartij.

**Doctoraal proefschrift van
Maarten Van Ginderachter, UGent, 2005**

Herman Balthazar, prof. em. UGent

“Kortom, ik blijf zitten met de vraag ‘wanneer begon de scheiding der geesten in België?’, maar mijn onderzoek maakt duidelijk dat we het antwoord zeker vóór de Eerste Wereldoorlog moeten gaan zoeken.”

Zelden heb ik in de slotzin van een doctoraatsthesis zo nadrukkelijk de macht van de eigen tijd gevoeld. Het gaat om een meesterlijke studie van Maarten Van Ginderachter (UGent, vakgroep Nieuwste Geschiedenis, 1 maart 2005). Hij beëindigt zijn zowel haarscherpe als nuancerende bedenkingen met de vraag of zijn conclusies wel stroken met de in de academische wereld thans zo geprezen stellingen van Miroslav Hroch over het nationalisme.

Vooral door zijn analyse van de Gentse casus meent Van Ginderachter in botsing te komen met Hrochs veralgemening over de ‘omgekeerde Verspätung’ van de Vlaamse beweging: deze ging pas politieke eisen stellen op het moment dat de burgerlijke en industriële revoluties al achter de rug waren en kon daardoor geen massabeweging worden, ook al omdat zij geen sociaal emancipatorisch eisenpakket koppelde aan haar

---

Voorpagina van De Domper van 16 augustus 1891: de christelijke arbeidersbeweging zet zich af tegen de zogenaamde ‘vaderlandsloze’ socialisten door de tricolore en het Belgisch patriottisme te omarmen. Een christelijke arbeider staat met zijn voet op het veelkoppige monster van het socialisme en houdt een Belgische vlag hoog met de leuze ‘Godsdienst, Huisgezin, Eigendom’

taalprogramma. Ik gebruik de terminologie 'omgekeerde Verspätung' in de lijn van het Duitse historische onderzoek uit de jaren 1960 waarin het begrip 'verspätete Nation' centraal stond: de politieke eenmaking van Duitsland liep voor op de industriële expansie en dit zou een verklaring zijn voor de manke ontwikkeling en afbraak van democratische instellingen en opvattingen in het Duitsland voor zijn 'Stunde Nul' in 1945. Uit Van Ginderachters onderzoek komt naar voor dat de Gentse socialisten anno 1885 al geïntegreerd zouden zijn in de Vlaamse en niet in de Belgische 'Gemeinschaft'. Of die stelling onbetwiste bewijskracht heeft vormt mijns inziens één van de kritische hoofdvragen over deze boeiende studie (vooral het gelijkstellen van Vlaamse en Belgische 'Gemeinschaft' in de behandelde periode).

Wanneer ik in 1979 het artikel schreef *Bestaat er een Vlaams, Waals en Brussels socialisme?*⁽¹⁾, een kwarteeuw geleden dus, vlak na de finale breuk van de unitaire Belgische Socialistische Partij - dan was een dergelijke vraagstelling ondenkbaar en in onderzoek en literatuur onvindbaar.

Het is duidelijk dat Van Ginderachter geen postmodernist is voor wie geschiedenis metafictie is, een 'speleding' voor het heden. Zijn indringende slotvraag klinkt bijna als een programmavraag naar de wortels van de Vlaamse natie. En wat mij bezighoudt is de vraag of Van Ginderachter deze slotzin niet reeds een beetje in het hoofd had bij de aanvang van zijn onderzoek. De vraag is belangrijk om bepaalde belichtingen, mijns inziens ook overbelichtingen, in deze studie aan te duiden.

Wat voorligt is zeker een impressionant meesterstuk van een historicus die vooraf een filologische vorming kreeg. Het algemene thema, vaderland (natie) en socialisme ten tijde van de Tweede Internationale is niet nieuw. Integendeel zelfs, het was in de tijd zelf en later bij horden historici voorwerp van onoverzienbaar veel dispuut en literatuur. Rond 1900 was er het austromarxisme van Otto Bauer en Victor Adler. In Wenen zaten de orthodoxe marxisten met de moeilijkheid om hun Tsjecho-Slowaakse, Hongaarse, Sloveense ... kameraden in één grote beweging te houden en toch oog te hebben voor de etnische en taalkundige verscheidenheden en de nationalistische spanningen binnen het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk. Het was de kwadratuur van de cirkel die vanzelf opgelost geraakte door de ineenstorting en verbroekeling van het rijk na 1918. In Rusland heeft het leninisme er een ideologische oplossing voor gezocht om in de opbouw van een Unie van Socialistische Sovjetrepublieken formeel de identiteit van de verschillende nationaliteiten te erkennen en toch de leidende voorhoederol van één partij in de revolutionaire opbouw voorop te stellen. Dit opportunistisch dogmatisme heeft Stalin voortgezet en ook woordelijk vertolkt in de USSR-grondwet van 1936. Na de Tweede Wereldoorlog heeft Tito het op zijn manier, en in felle botsing met Stalin, ontwikkeld in zijn Joegoslavië dat we zo gewelddadig zagen uiteenvallen na de val van het communisme.

Met deze en andere historische processen in gedachten hebben zeer veel historici in

de nu gedepasseerde historiografie van de arbeidersbeweging houvast gezocht in vraagstellingen die gewild en ongewild beïnvloed bleven door het marxisme in meerdere varianten. Nieuwe historische processen hebben een nieuwe generatie van historici ervan bevrijd, maar wellicht ook bezwaard met nieuwe hindernissen en methodologische hocus-pocus. Het is een boeiende en verhelderende zoektocht.

De studie van Van Ginderachter is er een consistente en lichtgevende stapsteen in. Eerst heeft hij zich stevig gedocumenteerd over de resultaten van het internationale onderzoek naar naties, nationalisme en nationale identiteit. Hetzelfde deed hij voor de nieuwe trends in de sociale geschiedschrijving: discours, 'cultural of linguistic turns', 'Alltagsanalyses' ... niets is hem vreemd gebleven. Het werd een flinke basis en ook beïnvloeding voor zijn eigenlijke onderzoek: de verhouding vaderland - sociaal-democratie op comparatieve wijze en 'from below' onderzoeken in de Belgische Werkliedenpartij (BWP) op een ogenblik dat deze partij een kleine, maar toch invloedrijke actor was in de Tweede Internationale. Het werd een vermetele, maar lonende uitdaging.

De intern-comparatieve aanpak van Vlaamse, Brusselse en Waalse bewegingscomponenten van de BWP heb ik zelf meerdere keren pogen in gang zetten, maar wegens de moeilijkheidsgraad heb ik weinig resultaten kunnen plukken. Hetzelfde is waar voor de comparatieve aanpak van verschillende landen. Met meerdere auteurs werd het meestal naast elkaar praten en de pogingen van één auteur zijn nog te zeldzaam om de toon van het onderzoek ten gronde te beïnvloeden. Recent gaf Hendrik Defoort het zeer goede voorbeeld met zijn studie over de invloed van 'le modèle gantois' - de Coöperatieve Vennootschap Vooruit - op andere socialistische bewegingen van de Tweede Internationale, maar ook hij moest zich in de grondige uitwerking sterk beperken.⁽²⁾ Van Ginderachter heeft daarenboven gezocht naar een aanpak waarbij de stem van de achterban kon gehoord worden en ook dit was een zeer zware opdracht zonder veel goede voorbeelden om op te steunen.

Het resultaat is een omvangrijk, maar toch vlot leesbaar stuk geworden, dankzij een knappe pen, een heldere structuur en een verbluffende eruditie. In de 3496 voetnoten vindt men de evidentie van zijn zoektocht naar bronnen en literatuur en daar is veel lof voor op zijn plaats, maar het is wel merkwaardig dat hij deze eruditie vaak onderbenut heeft gelaten uit een te grote zorg om toch niet van zijn hoofdvraag - de vaderlandsvraag - af te dwalen.

Het is in hoofdorde een chronologisch verhaal met een zeer korte (te korte) proloog van vier bladzijden en vervolgens vijf hoofdstukken met goed gemotiveerde tijdzones: 1885-1889, 1890-1894, 1895-1902, 1903-1908, 1909-1914. De twee belangrijkste en ook meest uitgewerkte periodes zijn de hoofdstukken één (1885-1889, de eerste vormingsjaren van de partij) en drie (1895-1907, de jaren na de invoering van het Algemeen Meervoudig Stemrecht en ook de (economische) expansiejaren van de 'belle époque'). De verantwoording vindt men in zijn verhaal dat hoofdzakelijk descriptief is opge-

*Illustratie uit het Volksmaandblad, november 1903:
een woeste menigte socialisten zwaait met dolken, knuppels, messen, rode vlaggen en Frygische
mutsen. De rustige, christelijke arbeiders hebben een wal tegen hen opgeworpen met hun
arbeidersorganisaties. De Belgische driekleur wappert er prominenter dan de Vlaamse leeuw*

bouwd. Het verklaringsbetoog zit in het descriptieve verhaal geweven. Dit is methodologisch goed verantwoord, al heeft het soms verarmende consequenties in de synthese omdat het zo streng afgelijnd blijft op die ene speurtocht naar 'Gemeinschaft' en 'Gesellschaft' (van die Duitstalige begrippen zijn we geen twee bladzijden verlost).

Met een korte epiloog over de Eerste Wereldoorlog heeft Van Ginderachter amper aangegeven hoe grondig en hoe ingrijpend de hoofdvraag anders draaide en derhalve een afzonderlijke studie vergt of eigenlijk twee studies. Enerzijds is er immers de oorlog waarin de BWP ten volle participeerde en werd meegevoerd in het oplaaient Belgisch patriotisme. Anderzijds waren er de crisisjaren waar zowel de binnenlandse (Plan van de Arbeid) als de buitenlandse politiek (Belgische onafhankelijkheidspolitiek) verdelingslijnen aanbracht, die dwars door zowel Vlaamse, Brusselse als Waalse BWP-federaties liepen. Daarom heeft hij terecht zijn aandacht volledig toegespitst op de eerste strijdperiode, 1885-1914. En dat heeft hij bewonderenswaardig grondig gedaan.

Hij heeft geen steekproefanalyse willen maken, maar wel 'met gezond verstand' een verhaal waarin hij, in de mate van het mogelijke, alle bruikbare bronnen en literatuur van drie BWP-federaties (Gent, Brussel en Borinage) tegen elkaar afwoog op drie thema's:

- de expliciete theorievorming over het vaderland en over nationale bewegingen in de BWP (waar overigens zeer weinig aandacht aan theorie werd gegeven en dat stelt hij vele keren pertinent vast);
- hoe de Belgische socialisten beïnvloed werden en zelf uiting gaven aan respectievelijk een Belgische, Vlaamse en Waalse identiteit (en die beïnvloeding was er net als de identiteitsverschillen maar hij zocht er zo nadrukkelijk naar dat ze in een vervormende spiegel kwamen);
- hoe die nationale identificatie(s) 'from below' werkt (werken); de vraag dus naar actie en reactie van de achterban. Dit komt pas aan bod in het zesde en laatste hoofdstuk.

Dit laatste lange hoofdstuk *Back to basics* (130 bladzijden) heb ik met veel verwachting en sympathie begroet. Ik betreur alleen dat het te los staat van de vorige vijf hoofdstukken. Achter ons ligt driekwart eeuw waarin opeenvolgende generaties van historici naar telkens nieuwe bronnen en methodes zochten om de onderste lagen van de bevolking te beschrijven en ze woord en hoofdrol te geven. De tijd die Van Ginderachter onderzocht, was de tijd bij uitstek waarin die onderste lagen werden aangesproken om zich te verenigen en een (revolutionaire) rol te spelen. Nog vandaag komen in het Gentse Vredeshuis wekelijks een groep oude socialistische militanten samen om de liederenschat uit deze periode te herverzamen en ze ook te zingen. Steevast zingen ze dan het lied dat de jonge Antwerpenaar (Jan) Rik Van Offel (1844-1900) in 1869 publiceerde in *De Werker, orgaan van de Eerste Internationale*: "Gij zijt kanailje, heeft men ons verweeten! Gegroet, o naam die zo veel groots bevat. Kanailje zwoeg, uw meesters moeten eten. Als gij niet werkt, dan staakt het levensrad."

Het lied werd de titel van een goed verkocht boek over het proletariërslied in Nederland en Vlaanderen dat de soixante-huitard Jaap van de Merwe in 1974 samenstelde.⁽³⁾ Zelf was ik toen een jonge prof, die met geestdrift een plaats zocht in dit spoor van sociale geschiedenis over 'the crowd in history'. Met liederen van Van Offels *Gij zijt kanailje* tot *We shall overcome* hadden wij het gevoel deel te worden van die zichzelf bevrijdende massa. Ik heb sindsdien vele sporen mee gezocht en helpen begaanbaar maken om die massa te vinden en te personifiëren. Het is dus met zeer geëngageerde belangstelling dat ik aan de lectuur begon van dit hoofdstuk. Mijn entree over het lied van Van Offel is overigens op zijn plaats want liederen waren terecht een van de hoofdbronnen van zijn onderzoek. Daarenboven stond Van Offel pal in de centrale probleemstelling van Van Ginderachter: het samenlopen van een socialistisch en een flamingantisch discours.

Van Offels hartstochtelijke en revolutionaire verzen in *De Werker* zijn er de getuigenis van, alhoewel hij bij de terminus a quo van Van Ginderachters onderzoek reeds was afgeweken naar bravere huldezangen voor Vlaamse liberale voormannen zoals Jan Van Rijswijck.⁽⁴⁾ En eigenlijk zou dit ook voorwerp kunnen zijn van de vraagstelling: in het onderzoek de sporen betrekken van socio-professionele mobiliteit en 'shifts' in de politiek-ideologische kampen en keuzes. Van Offel is maar één voorbeeld onder vele. Lees bijvoorbeeld de (uitgegeven) memoires van Pol De Witte, die in de pionierstijd een leidende militantenrol speelde dicht bij Anseele sr., maar in de jaren 1890 in fel conflict met hem kwam.⁽⁵⁾ Zijn 'shift' binnen dit conflict van sterke Vlaamsgevoeligheid (zoals ook de jonge Edmond Van Beveren) naar andere accenten werd bepaald door vele factoren.

Dit komt minder aan bod in Van Ginderachters studie, die zich consequent, mijns inziens te consequent, toespitst op het zoeken naar uitingen van verzet tegen of aanhorigheid bij Belgische, Vlaamse of Waalse Gemeenschap en/of Gesellschaft. Te consequent mijns inziens omdat in de loop van dit verhaal te veel andere en ook essentiële elementen niet aan bod komen.

Zo beschikken we enkel voor Gent over verwant onderzoek van onder meer Guy Vanschoenbeek, Gita Deneckere en Hendrik Defoort. Vanschoenbeek komt vanzelfsprekend veel aan bod: het blijft een unieke analyse van de socialistische beweging te Gent in de jaren van de Tweede Internationale en daarenboven poneerde Vanschoenbeek de nu door Van Ginderachter betwiste stelling dat de Gentse socialisten van in den beginne zowel Belg als internationalistisch socialist waren. Maar bij Vanschoenbeek kwam het gewicht van de organisatie voorop, bij Deneckere het gewicht van de collectieve actie, bij Defoort het primaire, allesoverheersende gewicht van het coöperatieve succesverhaal. Deze gewichten worden te weinig als tegengewicht in Van Ginderachters analyse gebruikt.

Uit zijn studie heb ik alleszins geleerd dat wij de communautaire verschillen reeds zeer vroeg aan bod zien komen, maar hoe 'gewichtig' waren deze verschillen? In elk

geval niet gewichtig genoeg om bijvoorbeeld te besluiten dat de Gentse socialisten verrassende voorlopers waren van het anti-Belgische Vlaams-nationalisme. Ik hoop mijn stelling zo snel mogelijk te kunnen toetsen, onder meer in de uitgave van het dagboek van mijn grootoom August Balthazar uit de jaren dat hij in het door de Vlaamse activisten beïnvloede krijgsgevangenenkamp te Göttingen verbleef. Voor alle stellingen in de hoofdstukken vier en vijf (1903-1914) vond ik er boeiend toetsingsmateriaal. Dit doet weinig af aan de zeer betekenisvolle waarde van deze studie waarmee de auteur en de hele Gentse vakgroep trots mag uitpakken, liefst en zo snel mogelijk op het internationale onderzoeksforum. Kort na het eveneens meesterlijke doctoraat van Defoort is opnieuw met grote evidentie aangetoond dat het Belgische socialisme in dat internationale onderzoek een veel sterkere plaats verdient. Gita Deneckere heeft het al in meerdere spin-offs van haar doctoraat *Sire, het volk mort* aangetoond. Zij kent immers als geen ander de spanningsvelden tussen het Koninklijk Paleis en de BWP, zowel leiders als troepen. De schakel die Van Ginderachter nu aan dit onderzoek toevoegt past nog steeds in de belangrijkste hypothese, die ik reeds in de jaren 1970 bij Dieter Groh las: het is deze van de dubbele negatieve integratie van de West-Europese socialistische partijen. Het dubbele vaderlanddiscours is er een essentieel element van en Van Ginderachter heeft ons geleerd hoe dit discours van bij de aanvang anders verwoord werd in Gent, in Brussel en in de Borinage. Ik blijf echter twijfelen of deze verschillen toen reeds de aanduiding waren van de scheiding der geesten in België. Zij waren, meen ik, eerder het gevolg van regionale cultuurverschillen in een (nog) niet ten gronde betwiste Belgische context. In een wat provocerend artikel heb ik gesteld dat *De Vlaamse Leeuw* nu een Vlaams, nationaal (en voor velen een Vlaams-nationaal) volkslied is, maar dat het bij zijn ontstaan in 1848 een Belgicistisch gelegenheidslied was.⁽⁶⁾ Zo kunnen we, mutatis mutandis, veel uitspraken in Van Ginderachters studie decoderen of hercoderen.

Deze tekst is een uitwerking van mijn beoordelingsverslag over het doctoraat van Maarten Van Ginderachter: *Vaderland in de Belgische Werkliedenpartij: sociaal-democratie en nationale identiteit 'from below'*. Een casusstudie van Gent, Brussel en de Borinage, UGent, 2005.

- (1) H. BALTHAZAR, Bestaat er een Vlaams, Waals en Brussels socialisme? In: *Ons Erfdeel*, 22(1979)4, 1979, p. 544-551.
- (2) H. DEFOORT, *De derde Arm: socialisme en coöperatie in Europa voor 1914*, doctoraalscriptie, UGent, 2002.
- (3) J. VAN DE MERWE, *Gij zijt kanalje, heeft men ons verweten! Het proletariërslied in Nederland en Vlaanderen*, Utrecht/Antwerpen: A.W. Bruna & Zoon, 1974 (eerste druk: 1 mei 1974).
- (4) J.H. VAN OFFEL In: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt: Uitgeverij Lannoo, 1998, p. 2223.
- (5) P. DE WITTE, *De geschiedenis van Vooruit en de Gentsche socialistische werkersbeweging sedert 1870*, Gent, 1898, 572 p.
- (6) H. BALTHAZAR, *Klauwen en tanden in de Minard*, zie p. 49-55 in dit nummer.